

**TEORETICKÉ ASPEKTY VYMEDZENIA
ENERGETICKO-BEZPEČNOSTNÝCH KOMPLEXOV**

Ing. Ján Bocora

Článok doručený do redakcie / Date submitted: 17. 12. 2012

Článok prijatý na publikáciu / Date accepted: 17. 1. 2013

Článok publikovaný / Date published: 15. 3. 2013

ABSTRAKT

Cieľom práce je analýza teoretických aspektov formovania a existencie bezpečnostných a následne energeticko-bezpečnostných komplexov, ktoré predstavujú základ pre hlbšiu analýzu politických, ekonomických, bezpečnostných a energetických vzťahov na regionálnej úrovni. Vychádzať budeme z existujúcich prístupov, ktoré predpokladajú existenciu regionálnych komplexov na základe geografického a funkčného hľadiska, na základe ktorých sa pokúsime identifikovať špecifické zoskupenia štátov, kde hlavným determinantom bude prvok regionálnej energetickej bezpečnosti a bezpečnosť dodávok zemného plynu.

Kľúčové slová: regionalizmus, regionálne bezpečnostné komplexy, energeticko-bezpečnostné komplexy, koncentrácia zdrojov, zemný plyn

ABSTRACT

The aim of the present paper is to analyze the theoretical aspects of creation and existence of regional security complexes and subsequently of energy security complexes, which present the basis for deeper analysis of the political, economic, security and energy relations at regional level. We will base our analysis on the existing theoretical approaches, which assume that the existence of the regional complexes is set on geographical and functional preconditions. We will use these to identify specific regional interactions, especially with focus on security of supply of natural gas.

Key words: regionalism, regional security complexes, energy security complexes, resource concentration, natural gas

JEL: F52, P48, Q31

Úvod

V súčasnej etape vývoja medzinárodných vzťahov sme svedkami čoraz intenzívnejších snáh štátov o regionálny prístup k formovaniu politických, ekonomických a bezpečnostných vzťahov. Je to výsledkom jednak nového mocenského usporiadania po konci studenej vojny, ktoré sa profiluje smerom od unipolárneho, s dominantným postavením USA, k multipolárnemu poriadku, ktorý je výsledkom rýchleho hospodárskeho, jednak vojensko-politického vzostupu štátov ako Rusko, Čína, India, Brazília a štáty Perzského zálivu, ako aj pokračujúcich respektíve rastúcich iniciatív v oblasti regionálnej integrácie v Európe, Latinskej Amerike alebo Ázii. Regionálny prístup k chápaniu medzinárodných vzťahov umožňuje detailnejší pohľad na celú problematiku vývoja politických, ekonomických, kultúrnych, bezpečnostných alebo energetických vzťahov, pretože práve na regionálnej úrovni dochádza k omnoho intenzívnejším spätným väzbám ako na úrovni globálnej, teda celosystémovej. V súčasných podmienkach možno taktiež badať rastúcu vzájomnú konkurenciu štátov

v politickom, ekonomickom alebo bezpečnostnom priestore, ktorá sa najčastejšie prejavuje v zmenách regionálnej dynamiky. Vznikajú tak špecifické bezpečnostné komplexy štátov, ktoré sú navzájom previazané spoločnými druhmi rizík a hrozieb a v rámci ktorých aktéri uplatňujú systémové ako aj nesystémové nástroje a pravidlá. Regionalizmus teda vytvára predpoklady na efektívnejšie uplatňovanie systémových noriem, ktoré sa prispôbia lokálnym podmienkam a potrebám a na druhej strane vytvára základ pre formovanie regionálnych politických, ekonomických a bezpečnostných organizácií a inštitúcií s cieľom presadzovať spoločné záujmy v rámci danej agendy.¹ Takéto interakcie možno badať aj v oblasti energeticko-bezpečnostných vzťahov medzi štátmi, jednak producentov a exportérov energetických surovín a jednak exportérov a konzumentov energií, kde možno badať výraznú ekonomickú a bezpečnostnú interdependenciu. V práci preto využijeme existujúce modely a koncepcie regionálnej bezpečnosti a regionálnych bezpečnostných komplexov a implementujeme ich základné prvky na trh so zemným plynom, ktorý sa vyznačuje viacerými osobitnými špecifikami. Vychádzať budeme z aktuálnych údajov a štatistík, ktoré každoročne publikuje spoločnosť BP ako aj z databáz medzinárodných organizácií ako OPEC a Medzinárodná agentúra pre energiu (IEA). Za hlavné východiskové údaje pre konštrukciu energeticko-bezpečnostných komplexov budeme pokladať geografickú koncentráciu zásob, produkciu a spotrebu zemného plynu ako aj vzájomnú obchodnú výmenu medzi regiónmi, ktoré ovplyvňujú a sú ovplyvňované bezpečnostnými a ekonomickými väzbami medzi štátmi. Na základe analýzy týchto údajov následne pristúpime k identifikácii energeticko-bezpečnostných komplexov, ktoré by mali slúžiť ako zdroj pre podrobnejšie skúmanie regionálneho energeticko-bezpečnostného vývoja.

1 Teoretické východiská regionálneho prístupu štúdia bezpečnosti

Myšlienka regionálnych bezpečnostných komplexov vychádza z porovnania troch teoretických prístupov, ktoré definujú nové usporiadanie medzinárodných vzťahov po rozpade bipolárneho systému – neorealistickej, globalistickej a regionalistickej. Neorealisti identifikujú suverénny štát a moc ako hlavné determinanty nového usporiadania systému, ktorý by sa mal nachádzať v stave novej mocenskej rovnováhy. To znamená, že treba obnoviť rovnovážny systém rozdelenia moci, a to jednak prostredníctvom novej bipolarity (USA verus Čína, rozvinuté štáty „Západu“ verus rýchlo sa rozvíjajúce štáty „Východu“), jednak v rámci nového unipolárneho (s dominanciou USA) alebo multipolárneho (USA, Európska únia, Rusko, Čína, India, Brazília) usporiadania. Podstatou je teda nastolenie novej globálnej a regionálnej dynamiky, ktorú určuje buď jeden hegemon alebo súperenie viacerých veľmocí.² Regióny sú tak v rámci neorealistickej chápania výsledkom pôsobenia dominantných aktérov, v dôsledku čoho vznikajú nové centrá moci obkolesené menšími subjektmi.³ Globalistický prístup predstavuje opačný názorový smer k neorealistickej koncepcii. Zameriava sa najmä na ekonomické a kultúrne vzťahy medzi štátmi, neštátnymi organizáciami a nadnárodnými subjektmi, pričom štát nepovažujú za centrálny subjekt a objekt medzinárodných vzťahov. Poukazuje na potrebu novej definície štátnej suverenity ako základnej hodnoty, pretože v dôsledku obrovských tokov tovarov, kapitálu a informácií v globálnom prostredí, štát stráca svoje suverénne postavenie ako hlavný aktér týchto vzťahov na úkor nadnárodných korporácií alebo regionálnych organizácií. Globalisti sa takisto zameriavajú na nové druhy hrozieb, ktoré vznikajú ako výsledok kultúrnych, ekonomických alebo energetických vzťahov najmä na

---

¹ Hurrell, A. (2007): One World? Many Worlds? The place of regions in the study of international society, s. 127-146.

² Buzan, B. – Waeber, O. (2003): Regions and Powers. The Structure of International Security, s. 6

³ Frazier, D. – Stewart-Ingersoll, R. (2010): Regional powers and security: A framework for understanding order within regional security complexes, s. 731-753

regionálnej a medziregionálnej úrovni.⁴ Globalistický prístup vychádza z konštruktivistického chápania medzinárodných vzťahov. Regióny sú výsledkom novej definície noriem a spoločných hodnôt v rámci nadnárodných inštitúcií, ktoré preberajú úlohy štátu v bezpečnostnej alebo ekonomickej oblasti.⁵ Tretím prístupom je regionalistický. Základným východiskom tejto teórie je rozpad bipolárneho usporiadania, ktorý viedol k úpadku globálnych bezpečnostných záujmov viacerých aktérov. To malo za dôsledok vznik menších regionálnych centier moci a vojenskej sily, ktoré sa koncentrujú na riešenie lokálnych politických a sociálnych problémov.⁶

Regionálny rámec pre analýzu medzinárodných vzťahov a bezpečnosti nevytvára nový teoretický prístup. Nepopiera realistické ani neorealistické koncepty, ide skôr o modifikovaný prístup k analýze globálnych procesov, keď sa systém rozloží na menšie celky – regióny, v rámci ktorých sa skúmajú jednotlivé procesy a vzťahy. Tento postup tak podáva podrobnejší náhľad na problematiku formovania nového globálneho systému, v ktorom dominuje konkurenčný boj v politickej a ekonomickej oblasti viacerých subjektov – štátov, regionálnych integračných celkov, nadnárodných korporácií a medzinárodných inštitúcií.

Problematike regionálneho rámca pre výskum medzinárodných vzťahov a bezpečnosti sa z teoretického hľadiska venuje veľké množstvo autorov. Významné sú práce nie len predstaviteľov kodanskej školy ako Buzan, Weaver a de Wilde, ktorí nadväzujú na konštruktivistický prístup k chápaniu medzinárodných vzťahov a definujú regionálne hľadisko ako jeden zo základných rámcov na skúmanie problematiky bezpečnosti, ale aj analytické koncepty Väyryna, Hurrela, Thompsona, Lakea, Morgana, Lemkeho, Katzensteina, Frazier a Kellyho, ktoré prinášajú alternatívne pohľady na vymedzenie regionálnej úrovne medzinárodných vzťahov a bezpečnosti. Regióny sú dôležitou súčasťou skúmania celej problematiky medzinárodných vzťahov. Nejde o nový objekt v rámci ich štúdia, predstavujú skôr historickú kategóriu a sociálny konštrukt, ktorý je výsledkom pôsobenia špecifických faktorov. Na jednej strane regióny predstavujú akýsi obranný mechanizmus voči rozširujúcim sa procesom globalizácie a internacionalizácie, ktorých výsledkom je stieranie regionálnych špecifik a vytváranie jednoliateho politického, ekonomického a kultúrneho poriadku. Na druhej strane, regióny tvoria špecifický analytický rámec na podrobnejšie skúmanie globálnych procesov.

V rámci teoretických prác o význame regionálneho konceptu narážame na rozličné postoje. Názory sa odlišujú už len v samotnom vymedzení regiónov, ich charakteru a základných definičných znakov. Kelly,⁷ Buzan⁸ a Thompson⁹ považujú za jeden z hlavných určujúcich faktorov geografickú blízkosť a teritoriálnu ohraničenosť. Regióny sú teda vonkajšími hranicami vymedzené územia, v ktorých dochádza k vzájomným interakciám na základe intenzity vzťahov, ktoré sú v tomto prípade dané vzájomnou vzdialenosťou. Hurrell¹⁰ a Väyrynen¹¹ vo svojich prácach poukazujú na prekonanie geografických limitov. Región nie je určený na základe blízkosti, ale na základe funkčných vzťahov, čiže prevládajúcej agendy vo vzájomných vzťahoch medzi štátmi. Podľa Väyryna, regióny možno rozdeliť na dve kategórie – fyzické a funkčné. Fyzické regióny sú definované na základe určitého teritória, v rámci ktorého môžeme identifikovať konkrétne bezpečnostné alebo ekonomické štruktúry. V súčasnosti je však vhodnejšie zamerať sa na funkčné vzťahy, ktoré vymedzujú regióny podľa

---

⁴ Buzan, B. – Weaver, O. (2003): *Regions and Powers*, s. 7-9

⁵ Frazier, D. – Stewart-ingersoll, R. (2010): *Regional powers and security*, s. 731-753

⁶ Buzan, B. – Weaver, O. (2003): *Regions and Powers*, s. 11

⁷ Kelly, R.E. (2007): *Security Theory in the „New Regionalism“*, s. 197-229.

⁸ Buzan, B. – Weaver, O. (2003): *Regions and Powers*.

⁹ Thompson, W. (1973): *The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and Propositional Inventory*, s. 89-117

¹⁰ Hurrell, A. (1995): *Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics*, s. 331–358.

¹¹ Väyrynen, R. (2003): *Regionalism: Old and New*, s. 25-51.

faktorov ako kultúrna identita, obchodné väzby alebo environmentálne a energetické faktory.¹² Lake a Morgan sa snažia o definíciu regiónov na základe tzv. bezpečnostných externalít. Rozhodujúca nie je vzájomná vzdialenosť, ktorá je eliminovaná technologickým pokrokom v dopravných a komunikačných systémoch, ale charakter regionálnych hrozieb, ktoré vyplývajú jednak zo správania a konania jedného alebo viacerých aktérov v danom regióne (politická provokácia, zbrojenie), jednak z objektívnych skutočností, ktoré predstavujú ohrozenie záujmov všetkých zainteresovaných štátov.¹³ Takto možno definovať bezpečnostné komplexy tvorené štátmi, ktoré za najväčšiu hrozbu považujú zmeny klímy, ochranu spoločných kultúrnych alebo náboženských hodnôt alebo bezpečnosť dodávok energetických zdrojov.

Regionálny prístup, či už definovaný na základe geografického alebo funkčného princípu, vytvára návod na dôkladnejšiu analýzu medzinárodných vzťahov. Je konkrétnejší, analyticky presnejší a konštruktívnejší ako systémové hľadisko, preto ho treba vyčleniť z klasického vnímania medzinárodných vzťahov a ich systémového charakteru. Kelly uvádza päť argumentov, na základe ktorých je možné identifikovať regionalizmus ako samostatný analytický rámec:¹⁴

- Globálny systém je abstraktná a teoretická kategória;
- Väčšina štátov považuje za prioritu svojej zahraničnej politiky ako aj bezpečnosti vzťahy vo svojom blízkom okolí. S nárastom vzdialenosti sa znižuje intervenčná schopnosť štátu ako aj jeho záujmy;
- Napriek tomu, že zdroje a moc sú vo svete značne koncentrované, dochádza k rozmachu aj menších subjektov a regiónov, ktoré sa snažia definovať svoj vlastný životný priestor;
- Intervencie a okupácia iných území a regiónov zo strany globálnych hegemonov sa stáva čoraz nákladnejšia, čím rastie aj odpor verejnej mienky voči takýmto aktivitám;
- V prípade intervencie mocností v určitom štáte alebo regióne, postihnutý subjekt sa snaží získať podporu iných regionálnych partnerov alebo iných silných štátov, čím sa celá bezpečnostná agenda dostáva z roviny veľmoc – štát na úroveň veľmoc – región.

Región teda predstavuje vhodnú úroveň pre hlbšiu analýzu medzinárodných vzťahov, nakoľko berie do úvahy špecifický charakter a vývojové tendencie v jednotlivých oblastiach sveta ako aj intenzitu vzťahov a väzieb, ku ktorým dochádza v omnoho väčšom počte ako na globálnej úrovni. Regionálna dynamika je omnoho pestrejšia a ponúka viac príležitostí pre výskum medzištátnych vzťahov ako aj celej agendy bezpečnosti.

Osobitný význam pre rozvoj regionálneho konceptu bezpečnosti má teória regionálnych bezpečnostných komplexov, ktorú rozpracovali autori Kodanského inštitútu pre výskum mieru Buzan a Waever. Táto teória predstavuje doposiaľ najkomplexnejší pohľad na problematiku bezpečnosti a jej regionálne aspekty. Základným východiskom tejto teórie je vznik novej situácie v medzinárodných vzťahoch po rozpade bipolárneho svetového poriadku, ktorý zatiaľ nie je nahradený novým systémom. Regionálne komplexy predstavujú prechodnú veličinu, prvky medzinárodného systému, ktoré vyplňajú vzniknuté mocenské vákuum a zároveň predstavujú zaujímavý analytický rámec na štúdium bezpečnostných vzťahov vo svete. Po rozpade Sovietskeho zväzu sa množstvo krajín ocitlo bez politickej a vojenskej podpory a istoty, ktorú ponúkala účasť a spolupráca na projektoch jednej alebo druhej veľmoci. Štáty museli danú situáciu riešiť nadväzovaním nových vzťahov, a to nie len v politickej a vojenskej, ale aj ekonomickej, energetickej alebo kultúrnej oblasti. Hlavným princípom

---

¹² Tamže

¹³ Lake, D. - Morgan, P. (1997): *Regional Orders: Building Security in a New World*, s. 11-13

¹⁴ Kelly, R.E. (2007): *Security Theory in the „New Regionalism“*, s. 197-229.

konštrukcie takýchto komplexov sú teda vzájomné vzťahy medzi jednotkami daného regiónu. Regionálne komplexy sú však abstraktné veličiny, nejedná sa o žiadne inštitucionalizované subjekty alebo reálne fungujúce jednotky. Ich prínos a využitie spočíva výlučne v nastolení novej úrovne pre analýzu medzinárodných vzťahov a bezpečnosti, ktorá je založená na vzájomne vnímaných vzťahoch jednotlivých aktérov regionálneho komplexu. Bezpečnosť aktérov daných komplexov je chápaná najmä ako vzťahový fenomén alebo vzťahová veličina, pretože národnú bezpečnosť nie je možné definovať, ak nepoznáme širší priestor, v ktorom sa štát nachádza a vyvíja, a v ktorom tieto vzťahy vznikajú.¹⁵ Základným elementom regionálnej bezpečnosti sú teda vzťahy medzi jednotlivými subjektmi, ktoré Buzan definoval ako:¹⁶

- Priateľstvo – vzťah, ktorý vedie k budovaniu spoločných záujmov, vzájomnej podpore a ochrane;
- Nepriateľstvo – vzťah poznačený vzájomným podozrievaním, obviňovaním a neistotou.

Na základe týchto vzťahov sa formuje regionálna dynamika bezpečnostných komplexov, v rámci ktorých sa zároveň prelínajú záujmy národných štátov s princípmi globálnych štruktúr.¹⁷ Regionálne jednotky tak môžu ľahšie identifikovať druhých aktérov, ich povahu, záujmy a hodnoty, na základe čoho vedia presnejšie definovať hrozby a riziká spojené s účinkovaním týchto aktérov v medzinárodných vzťahoch a najmä v ich geograficky blízkom okolí. Bezpečnostný komplex teda predstavuje zoskupenie štátov, ktorých záujmy sú navzájom previazané a bezpečnosť každého jedinca v rámci daného komplexu sa odvíja od bezpečnosti, respektíve politického, ekonomického a sociálneho vývoja ostatných členov.¹⁸ Významným definičným prvkom je sekuritizácia¹⁹ a desekuritizácia vzájomných väzieb.²⁰ To znamená, že bezpečnostné komplexy nepozostávajú len z členov, ktorí majú spoločné záujmy, hodnoty a priateľské vzťahy, práve naopak, každý komplex zahŕňa aj jednotky, ktoré presadzujú svoje záujmy aj na úkor iných subjektov respektíve svojimi krokmi a vnútorným vývojom negatívne ovplyvňujú bezpečnostné prostredie ostatných štátov regiónu. Pre bezpečnostné komplexy je charakteristický tak prvok spolupráce, ako aj vzájomné súperenie a rivalita. Dôležité je, aby intenzita tejto spolupráce alebo súperenia bola vyššia v porovnaní so vzťahmi s inými subjektmi. Problematickým elementom tejto teórie je identifikácia konkrétnych regionálnych komplexov, najmä ich hraníc a členov. Z metodologického hľadiska v prvom rade treba správne definovať intenzitu a povahu vzájomných vzťahov a interdependencií jednotlivých subjektov daného regiónu, ktorú možno vyjadriť v kvantitatívnej ako aj kvalitatívnej podobe (napríklad počet stretnutí na najvyššej úrovni, vzájomná obchodná výmena, intenzita politických útokov a vyjadrení, počet spoločných rokovaní alebo stretnutí o otázkach politickej, ekonomickej alebo kultúrnej spolupráce a pod.). Skúmať treba aj vzájomnú geografickú vzdialenosť, ako aj spoločné historické pozadie, ktoré formovalo správanie a konanie jednotlivých štátov (k vyšším interakciám dôjde medzi štátmi, ktoré sú si geograficky blízke a v minulosti boli ovplyvnené

---

¹⁵ Buzan, B. (1983): *People, states and fear. The National Security Problem in International Relations*, s. 187

¹⁶ Tamže, s. 189

¹⁷ Kahrs, T. (2004): *Regional Security Complex Theory and Chinese Policy towards North Korea*, s. 64-82.

¹⁸ Buzan, B. (1983): *People, states and fear*, s. 190

¹⁹ Sekuritizácia je pojem, ktorý prvýkrát definoval O. Waever. Sekuritizácia predstavuje zámerný proces, keď sa určitý jav, udalosť alebo vzťah stáva bezpečnostným problémom, a to nie v dôsledku objektívneho pozorovania a vyhodnotenia danej skutočnosti, ale ako výsledok politického rozhodnutia označiť túto skutočnosť za hrozbu.

²⁰ Buzan, B. – Waever, O. (2003): *Regions and Powers*, s. 44

spoločnými historickými faktormi, ako napríklad oblasť Perzského zálivu alebo Spoločenstva nezávislých štátov).

Hlavným určujúcim faktorom je však vnímanie spoločných hrozieb dvomi alebo viacerými subjektmi komplexu.²¹ Na základe tohto kritéria sa vyvinul napríklad európsky bezpečnostný komplex, ktorého štáty definovali za hlavnú hrozbu obnovenie vzájomného vojnového konfliktu a rozmach nedemokratických ideológií. Aby sa vyhlili danej hrozbe, rozhodli sa štáty západnej Európy budovať spoluprácu na spoločných hodnotách a podporovať integráciu v rôznych ekonomických a politických oblastiach. Tento projekt prerástol až do súčasnej podoby Európskej únie, ktorej členovia sú navzájom úzko poprepájaní širokým spektrom vzájomných vzťahov a väzieb, pričom tieto nadobúdajú podobu existenčnej podmienky. V niektorých prípadoch však nie je také jednoduché presne vymedziť rozsah bezpečnostného komplexu. Mnohé regióny sveta pozostávajú z politicky a spoločensky nestabilných krajín, ktoré sledujú najmä svoje vnútorné záujmy a bezpečnosť. Tieto regióny preto nevstupujú do vzťahov s okolitými štátmi, respektíve intenzita týchto vzťahov nie je dostatočná na to, aby sa dal identifikovať konkrétny bezpečnostný komplex.²² Vhodným príkladom je región subsaharskej Afriky, kde síce dominuje agenda bezpečnosti, ale tá má viac vnútroštátny ako medzinárodný charakter. Iným problematickým prípadom pre vyčlenenie regionálneho komplexu je prítomnosť vojenskej veľmoci v inom regióne, ktorá zároveň určuje bezpečnostnú dynamiku v danom geografickom priestore. Nemusí ísť o priamu vojenskú intervenciu, ide skôr o strategické rozmiestnenie vojenských síl v oblastiach, ktoré sa nachádzajú na hranici medzi dvoma významnými bezpečnostnými komplexmi.²³ Takýmto príkladom je región strednej Ázie, kde svoje záujmy v podobe vojenskej prítomnosti deklarujú najmä Rusko a USA, ale svoje pozície tu proklamuje aj Európska únia a Čína. Tieto regionálne diferenciacie vedú k vymedzeniu bezpečnostných komplexov, ktoré predstavujú samostatné úrovne analýzy politických, bezpečnostných a sociálno-ekonomických problémov.

Bezpečnostné komplexy nie sú trvalé jednotky medzinárodných vzťahov. Ich veľkosť, priestorová orientácia ako aj povaha a sila sa v priebehu času menia v závislosti od politického a ekonomického vývoja. Ich štruktúru ovplyvňujú najmä dva faktory. Prvým je princíp vzájomných vzťahov v rámci komplexu, ktoré Buzan definoval ako priateľstvo a nepriateľstvo. Druhým je distribúcia vojenskej, politickej a ekonomickej moci medzi hlavnými aktérmi v danom komplexe. Intenzívne zmeny v jednom alebo druhom prípade vedú k novej definícii štruktúry celého komplexu.²⁴ Všetky tieto faktory pôsobia na zmenu vnútornej štruktúry bezpečnostného komplexu, a tým aj na jeho veľkosť a schopnosť interakcie s inými subjektmi a regiónmi.

2 Energeticko-bezpečnostné komplexy

Energeticko-bezpečnostné komplexy predstavujú abstraktné štruktúry, skupiny štátov, ktoré zdieľajú spoločné hodnoty v oblasti rozvoja energetických vzťahov a budovania energetickej bezpečnosti. Energetickú bezpečnosť možno chápať dvojakým spôsobom. V prvom rade sa spája s bezpečnosťou dodávok zdrojov, teda stabilným množstvom a cenou energetických surovín, ktoré treba na zabezpečenie nepretržitého chodu hospodárstva. Tento pohľad sa spája najmä so štátmi, ktoré nedisponujú dostatkom vlastných zdrojov a sú odkázané na dovoz zo zahraničia. Druhý pohľad na problematiku energetickej bezpečnosti vychádza z potrieb hlavných producentov a exportérov zdrojov, ktorých prioritami sú rastúca produkcia, spracovanie a bezpečná preprava energetických surovín a produktov na miesta spotreby

---

²¹ Buzan, B. (1983): *People, states and fear*, s. 194

²² Buzan, B. (1983): *People, states and fear*, s. 197

²³ Tamže, s. 198

²⁴ Tamže, s. 211

a spoľahlivosť platieb za dodávané zdroje, ktoré predstavujú veľmi významnú položku štátnych príjmov. Na základe stanovených determinantov tak získame dva druhy hlavných aktérov energeticko-bezpečnostných komplexov – producentov, respektíve exportérov; a spotrebiteľov energií. Medzi týmito dvomi skupinami štátov dochádza k veľmi častým a významným interakciám, ktoré ovplyvňujú bezpečnosť oboch celkov.

V súčasnosti patria medzi najvýznamnejšie výzvy v oblasti energetickej bezpečnosti vysoká koncentrácia zdrojov a rastúca vzájomná závislosť od tokov energií. Tieto dva faktory predstavujú v našej práci hlavné určujúce prvky pre konštrukciu energeticko-bezpečnostných komplexov. Vysoká koncentrácia zdrojov sa prejavuje v rastúcom geopolitickom napätí v medzinárodných vzťahoch. Najväčšie zásoby najvýznamnejších energetických surovín, ropy a zemného plynu, sa nachádzajú v malom počte regiónov, ktoré sú navyše poznačené turbulentným politickým vývojom. To na druhej strane predstavuje rastúce riziko pre odberateľov týchto zdrojov, to jest štáty a regióny, ktoré predstavujú centrá hospodárskej a finančnej moci, ale ktoré nemajú dostatok vlastných prírodných zdrojov. Tento vývoj vedie k rastúcej závislosti na dovoze energetických surovín, čo pre štáty môže znamenať značné bezpečnostné riziko, najmä v súvislosti s povahou dodávateľov a ich mocenskými ambíciami. Energeticko-bezpečnostné komplexy sa teda pokúsime vymedziť na základe dvoch faktorov. Prvým bude regionálna koncentrácia zdrojov, kde sa zameriame na zemný plyn, ktorý má významný regionálny charakter ťažby ako aj distribúcie a spotreby. Druhým bude intenzita vzájomných vzťahov, ktorá sa prejavuje v podobe závislosti od dodávok energetických zdrojov.

2.1 Regionálna koncentrácia zásob, produkcie a spotreby zemného plynu ako determinant pre definovanie regionálnych energeticko-bezpečnostných komplexov

Globálne energetické zdroje ako aj produkcia a spotreba energetických surovín sú koncentrované v malom množstve regiónov. To ovplyvňuje súčasný charakter globálnej energetickej bezpečnosti, dynamiku svetového obchodu s energetickými surovinami ako aj celkovú konšteláciu v medzinárodných vzťahoch. Rastúci dopyt po energii v rýchlo rozvíjajúcich sa štátoch Ázie spôsobuje dynamickú zmenu energetických tokov vo svete. Dochádza nie len k zvýšeným obavám o bezpečnosť a udržateľnosť svetových zásob konvenčných zdrojov energií, ale aj k vzniku nových hrozieb pre energetickú bezpečnosť štátu spojených najmä s ekonomickou stránkou rozvoja nových druhov energie ako aj s politickými a technologickými faktormi súvisiacimi so zmenou doterajších vzorcov spotreby. Nová regionálna dynamika výrazne ovplyvňuje vývoj vzťahov medzi hlavnými producentmi a spotrebiteľmi energií, čo môže mať za následok vznik nového energetického a bezpečnostného poriadku v globálnom merítku.

Zemný plyn predstavuje v súčasnosti najrýchlejšie rastúci zdroj energie na svete. V prvom rade je to v dôsledku obrovských novoobjavených zásob tejto suroviny, ktorej zásoby sa v priebehu posledných dvoch desaťročí zvýšili o viac ako jednu tretinu a ich využiteľnosť sa odhaduje na ďalších 60 až 70 rokov. Druhým argumentom je relatívne nízky podiel emitovaných emisií pri spaľovaní zemného plynu vo výrobe elektrickej energie alebo tepla v porovnaní s uhlím a ropou. Ďalším argumentom je rozvoj technológií na skvapalnenie zemného plynu, vďaka čomu sa zemný plyn postupne stáva čoraz väčšími globálne obchodovateľnou komoditou. Podľa štatistik Medzinárodnej agentúry pre energiu sa vo svete nachádzajú konvenčné zásoby zemného plynu v celkovom objeme 190 biliónov metrov kubických.²⁵ Nekonvenčné zásoby sa odhadujú na ďalších viac ako 920 biliónov metrov kubických.²⁶ Ale v tejto práci budeme pracovať s údajmi spoločnosti BP, ktorá uvádza zásoby v objeme 208 biliónov metrov kubických, nakoľko poskytuje prehľadnú databázu objemu zásob, produkcie a obchodných tokov za dlhšie časové obdobie a umožňuje jednoduchšie

---

²⁵ International Energy Agency (2011): World Energy Outlook 2011

²⁶ International Energy Agency (2009): World Energy Outlook 2009

porovnanie údajov v čase.²⁷ Pri vymedzení energeticko-bezpečnostných komplexov budeme zároveň zohľadňovať tak geografické, ako aj funkčné hľadisko, teda v prvom rade analyzujeme priestorovú distribúciu zásob zemného plynu, a neskôr aj jeho produkciu, spotrebu a obchodnú výmenu, ktoré reprezentujú funkčné hľadisko.

Pri bližšom pohľade na zásoby zemného plynu je badateľná značná regionálna koncentrácia. Tri štáty sveta, Rusko, Irán a Katar disponujú takmer polovicou svetových konvenčných zásob zemného plynu. Ak k tejto tradičnej „veľkej trojke“ pripočítame Turkmenistan, kde boli v roku 2006 objavené obrovské ložiská zemného plynu v oblasti Južný Iolotan, ktoré sa odhadujú na viac ako 21 biliónov metrov kubických,²⁸ tak tieto štyri štáty disponujú viac ako šesťdesiatimi percentami svetových zásob (pre bližšie informácie o svetových konvenčných zásobách zemného plynu pozri tabuľku 1). Dôležité je najmä to, že tieto štáty (spolu s ďalšími subjektmi) vytvárajú dva geograficky aj funkčne jasne definovateľné regióny, ktoré dominujú nie len v objeme disponibilných zásob zemného plynu, ale aj v jeho produkcii a exporte.

Tab. 1: Dokázané konvenčné zásoby zemného plynu vo svete, 2011

<i>P.č.</i>	<i>Štát</i>	<i>Bil. m3</i>	<i>Podiel na svetových zásobách, %</i>	<i>Kumulatívny podiel, %</i>
1	Ruská federácia	44,6	21,4	21,4
2	Irán	33,1	15,9	37,3
3	Katar	25,0	12,0	49,3
4	Turkmenistan	24,3	11,7	61,0
5	USA	8,5	4,1	65,1
6	Saudská Arábia	8,2	3,9	69,0
7	Spojené arabské emiráty	6,1	2,9	71,9
8	Venezuela	5,5	2,7	74,6
9	Nigéria	5,1	2,5	77,1
10	Alžírsko	4,5	2,2	79,3
11	Austrália	3,8	1,8	81,1
12	Irak	3,6	1,7	82,8
13	Čína	3,1	1,5	84,3
14	Indonézia	3,0	1,4	85,7
15	Malajzia	2,4	1,2	86,9
-	<i>Ostatné štáty</i>	<i>27,7</i>	<i>13,1</i>	<i>100</i>
-	<i>Svet</i>	<i>208,4</i>	<i>100</i>	

Prameň: Vlastné spracovanie podľa BP Statistical review of world energy, June 2012.

Prvým zoskupením, ktoré možno definovať z geografického ako aj funkčného hľadiska je *komplex štátov SNS a Ruska*, kde najvýznamnejšiu úlohu regionálneho vodcovstva v oblasti energetických vzťahov a bezpečnosti zohráva Rusko s vôbec najväčšími konvenčnými zásobami zemného plynu v objeme viac ako 44 biliónov metrov kubických, čo predstavuje viac ako jednu pätinu celosvetových zásob plynu.²⁹ Významnými zásobami disponujú aj Turkmenistan, Kazachstan, Uzbekistan a Azerbajdžan, ktorých potenciál zatiaľ nebol plne využitý, spolu však tento región vykazuje zásoby v celkovom objeme takmer 74 biliónov metrov kubických.³⁰ Vzhľadom na historické väzby ako aj geografickú blízkosť je energetická

²⁷ BP (2012): BP Statistical review of world energy, June 2012

²⁸ Watkins, E. (2011): Turkmenistan's Iolotan gas field is world's second-largest.

²⁹ BP (2012): BP Statistical review of world energy, June 2012

³⁰ BP (2012): BP Statistical review of world energy, June 2012

bezpečnosť týchto štátov podmienená vzájomnou spoluprácou pri rozvoji produkcie a najmä prepravných sietí, ktoré z veľkej časti smerujú cez územie Ruska a ďalej ku koncovým spotrebiteľom v Európe. V poslednom období však badať rastúcu mieru súperenia o nové trhy a snahu diverzifikovať distribučné cesty najmä smerom na východ do Číny a na západ do Európy mimo územia Ruska, čím sa narúšajú pôvodné väzby. Je to spôsobené najmä politikou Ruska, ktoré využíva svoje postavenie v regióne na kontrolu zdrojov plynu, čo je v protiklade so stratégiami rozvoja ostatných štátov komplexu. Daný región teda spadá do definícií bezpečnostných komplexov, nakoľko tu badať nie len geografické, ekonomické, politické a historické spoločné črty, ale aj prvky vzájomného súperenia.

Druhým regiónom, respektíve energeticko-bezpečnostným komplexom, ktorý je možné definovať na základe geografického ako aj funkčného hľadiska je *oblasť Perzského zálivu*, ktorá disponuje v súčasnosti najväčšími zásobami zemného plynu na svete v objeme viac ako 79 biliónov metrov kubických, čo predstavuje takmer 40 % svetových zásob konvenčného zemného plynu.³¹ Formovanie a fungovanie tohto komplexu, ak sa obmedzíme len na zemný plyn, je založené na vzájomnej rivalite Kataru a Iránu, ktorí spolu súperia o regionálne prvenstvo v ťažbe plynu, ako aj o obrovské plynové pole Južný Pars/Severné pole s kapacitou viac ako 50 biliónov metrov kubických.³² Ide o najväčšie ložisko zemného plynu na svete, ktoré sa rozprestiera na hraniciach pobrežných vôd týchto dvoch krajín. Nakoľko je veľká časť produkcie zemného plynu tohto regiónu prepravovaná vo forme skvapalneného zemného plynu (LNG), bude energetická bezpečnosť tohto komplexu závisieť od rovnováhy síl a bezpečnosti Hormuzskej úžiny, ktorá predstavuje kritické miesto pre toky zemného plynu na svetové trhy.

Región Perzského zálivu a oblasť štátov SNŠ a Ruska dominujú trhu so zemným plynom. Spolu disponujú takmer tromi štvrtinami svetových zásob zemného plynu a zodpovedajú za takmer 39 % svetovej produkcie a viac ako 42 % svetového exportu. Preto z pohľadu teórií regionálnej bezpečnosti a predovšetkým energetickej bezpečnosti predstavujú tieto dva komplexy najvýznamnejšie subjekty pre analýzu bezpečnostných a energetických vzťahov s dominantným prvkom producentov a exportérov energetických zdrojov. Ďalej budeme analyzovať spotrebiteľské energeticko-bezpečnostné komplexy, kde taktiež dochádza k významným interakciám medzi producentmi, ale dominuje tu prítomnosť spotrebiteľov zdrojov, ktorí ovplyvňujú dynamiku vývoja jednotlivých komplexov.

Od roku 1990 rástla spotreba plynu v priemere o viac ako 2,4 % ročne, čím sa v roku 2011 dostala na svoju rekordnú úroveň 3,2 bilióna metrov kubických.³³ Tento dynamický rast bol spôsobený najmä rýchlym hospodárskym rastom a rozvojom výroby elektrickej energie v južnej a východnej Ázii, najmä v Číne a Indii, kde dopyt po zemnom plyne rástol medzi rokmi 2001 až 2011 v priemere 17 respektíve 9 percentným tempom,³⁴ ako aj v dôsledku uprednostňovania zemného plynu vo vyspelých štátoch ako čistejšej alternatívy uhlia. Najväčším spotrebiteľom ostávajú USA s ročnou spotrebou viac ako 690 miliárd metrov kubických, čo predstavuje viac ako jednu pätinu svetového dopytu.³⁵ Druhým významným spotrebiteľským centrom je Európska únia s ročnou spotrebou na úrovni 450 miliárd metrov kubických. Rusko ako štát s najväčšími zásobami plynu a druhou najväčšou produkciou na svete, je zároveň tretím najväčším spotrebiteľom s dopytom viac ako 420 miliárd metrov kubických za rok³⁶ (prehľad krajín s najväčšou spotrebou zemného plynu je znázornený v tabuľke 2). Hlavné centrá spotreby plynu sa teda nachádzajú v severnej Amerike, Európe

---

³¹ OPEC (2012): OPEC Annual Statistical Bulletin 2012

³² Doherty, R.E. (2010): Qatar, Iran share world's biggest gas field.

³³ BP (2012): BP Statistical review of world energy, June 2012

³⁴ Tamže

³⁵ Tamže

³⁶ BP (2012): BP Statistical review of world energy, June 2012

a východnej Ázii. Tu dochádza k významným bezpečnostným a hospodárskym interakciám medzi štátmi s rôznym postavením v rámci daného bloku. Buď ide o čistých producentov a exportérov plynu (Kanada, Nórsko), o štáty sebestačné vo výrobe a spotrebe (USA) alebo o čistých spotrebiteľov (Nemecko, Japonsko, Čína). Dominantným aktérom v týchto regionálnych celkoch je spotrebiteľ zdrojov, nakoľko producenti a exportéri nemajú dostatočné kapacity na určovanie regionálnej dynamiky (s výnimkou USA).

Tab. 2: Spotreba zemného plynu vo svete, 2011

P.č.	Štát	Spotreba zemného plynu		Index rastu spotreby 1990 - 2011, %
		mld. m ³	Podiel na svetovej spotrebe, %	
1	USA	690,1	21,4	1,14
*	EÚ	447,9	13,9	1,56
2	Ruská federácia	424,6	13,2	0,15
3	Irán	153,3	4,8	10,13
4	Čína	130,7	4,1	11,35
5	Japonsko	105,5	3,3	3,81
6	Kanada	104,8	3,3	2,29
7	Saudská Arábia	99,2	3,1	5,40
8	Veľká Británia	80,2	2,5	1,98
9	Nemecko	72,5	2,3	0,86
10	Taliansko	71,3	2,2	2,33
11	Mexiko	68,9	2,1	4,46
12	Spojené arabské emiráty	62,9	2,0	6,04
13	India	61,1	1,9	8,05
14	Ukrajina	53,7	1,7	-3,53
15	Egypt	49,6	1,5	9,05
	Svet	3222,9	100	2,43

Prameň: Vlastné spracovanie podľa BP Statistical review of world energy, June 2012.

Z pohľadu hlavných spotrebiteľských centier zemného plynu je možné odvodiť tri geograficky ako aj funkčne závislé energeticko-bezpečnostné komplexy. Prvým je *región severnej Ameriky*, kde dominantným hráčom sú jednoznačne USA, ako štát s najväčšou produkciou a spotrebou plynu na svete. Akékoľvek zmeny v kapacitách USA okamžite ovplyvňujú energetickú bilanciu celého regiónu, nakoľko Kanada a Mexiko sú s týmto hegemonom navzájom úzko previazané exportno-importnými sieťami. Spolu tieto tri štáty vyprodukujú a zároveň spotrebujú viac ako 26 % celosvetového objemu zemného plynu.³⁷ Druhým regionálnym celkom je *európsky energeticko-bezpečnostný komplex*. Vyznačuje sa výraznou mierou prepojenosti jednotlivých ekonomík, pričom len málo subjektov disponuje dostatočnými prírodnými zdrojmi na uspokojovanie domáceho dopytu. Čistými producentmi a exportérmi zemného plynu v regióne sú len Nórsko a Holandsko, čiže aj tu dominuje prvok spotrebiteľa energie, nakoľko v Európe sa spotrebuje viac ako 575 miliárd metrov kubických plynu ročne.³⁸ Vlastné produkčné kapacity vedia uspokojiť len menej ako polovicu spotreby regiónu. Vzhľadom na veľkú previazanosť vo vnútri daného regiónu, akékoľvek zmeny v štruktúre alebo objeme tokov energie budú mať za následok výrazné negatívne dopady na energetickú bezpečnosť celého komplexu. Nárast spotreby nebude pravdepodobne možné uspokojovať z vnútorných zdrojov, čím sa zvýši závislosť na dovoze z iných regiónov a tým

³⁷ Tamže

³⁸ BP (2012): BP Statistical review of world energy, June 2012

oslabí celková energetická bezpečnosť. Tretím významným regiónom s dominantným prvkom spotrebiteľov energií je *východoázijský komplex*. Tu určuje dynamiku vývoja prítomnosť Číny, Japonska, Južnej Kórey a Taiwanu a ich vzájomné ekonomické a politické súperenie ako aj súperenie o fosílné zdroje v Juhočínskom a Východočínskom mori. Rolu regionálneho energetického hegemonu zohráva Čína, kde spotreba energie rastie medziročne dvojciferným tempom. Len spotreba zemného plynu vzrástla za posledných sedem rokov viac ako štvornásobne a v posledných dvoch rokoch tempo rastu spotreby plynu presiahlo 20 %.³⁹ Spotreba tak presiahla domácu produkciu, ktorá dosahuje približne 100 miliárd metrov kubických za rok,⁴⁰ a tak štát musí budovať zariadenia na import zemného plynu. Tým sa dostáva do priameho konfliktu s inými významnými spotrebiteľmi ako Japonsko, ktoré nedisponuje takmer žiadnymi domácimi zásobami a dopyt uspokojuje dovozmi LNG z iných regiónov, najmä Kataru, Austrálie a Indonézie. Pokračujúci rýchly rast spotreby v Číne ako aj v iných štátoch (predovšetkým v Japonsku v súvislosti s odstavením jadrových elektrární po katastrofe v prevádzke Fukushima-Daitchi) vyvolá zvýšenú mieru súperenia medzi štátmi o dodávky zdrojov.

2.2 Medziregionálne energetické vzťahy a dovozná závislosť ako determinant pre konštrukciu regionálnych energeticko-bezpečnostných komplexov

S rastúcou spotrebou energie vo svete rastie i význam energetických vzťahov a vzájomnej závislosti medzi regiónmi alebo štátmi. Vzhľadom na regionálnu koncentráciu produkcie a exportu zemného plynu v oblasti Perzského zálivu a štátov SNS a Ruska, ako aj s ohľadom na koncentráciu spotreby v Európe a východnej Ázii (severná Amerika sa považuje za sebestačný región), je možné predpokladať, že medziregionálna energetická výmena a najmä rastúca dovozná závislosť viacerých krajín, bude ďalším určujúcim faktorom konštrukcie energeticko-bezpečnostných komplexov. V tomto prípade budeme identifikovať regionálne komplexy na základe jednak kombinácie geografických a funkčných aspektov (vzhľadom na regionálny charakter obchodovania s plynom cez plynovodné siete), a jednak na základe čisto funkčného princípu (v dôsledku rozvoja technológií na skvapalnenie zemného plynu, čím sa plyn stáva obchodovateľný v globálnom meradle).

Z hľadiska geograficko-funkčného (teda ak berieme do úvahy nie len geografickú blízkosť, ale aj vysokú mieru závislosti od vzájomnej energetickej výmeny) môžeme identifikovať dva energeticko-bezpečnostné komplexy, v ktorých pôsobí EÚ ako hlavný aktér závislý od dovozov energie z krajín v jej blízkom susedstve. Prvým je *euroázijský komplex*, ktorý je založený na interakcii členských štátov EÚ ako čistých spotrebiteľov zdrojov a štátov SNS, ktoré predstavujú významných producentov a exportérov orientovaných najmä na európsky trh. Vzťahy týchto dvoch celkov sú považované za strategické a už dlhodobo v nich dominuje otázka výmeny energetických zdrojov a rozvoja racionálnych politických a ekonomických vzťahov. Rusko pokrýva tretinu spotreby ropy a plynu v Únii, pričom sú pripravené nové projekty budovania vzájomného prepojenia na zvýšenie respektíve upevnenie postavenia Ruska ako najvýznamnejšieho dodávateľa. Na druhej strane tieto záujmy narážajú na snahy samotnej EÚ ako aj štátov Kaspického mora o diverzifikáciu dodávok do Európy a budovanie vlastných distribučných sietí. Euroázijský energeticko-bezpečnostný komplex je teda založený nie len na strategickom partnerstve EÚ a Ruska, ale aj vzájomnej konkurencii a súperení medzi hlavnými producentmi zdrojov. Politický a ekonomický vývoj každého aktéra ovplyvňuje bezpečnostnú a spoločenskú situáciu v celom regióne.

Druhým energeticko-bezpečnostným komplexom je *euro-stredomorský región*. Podobne ako pri euroázijskom komplexe, aj tu zohráva hlavný určujúci prvok intenzita vzťahov medzi štátmi Únie a štátmi severnej Afriky, ktoré orientujú 90 % svojho exportu práve na trhy

---

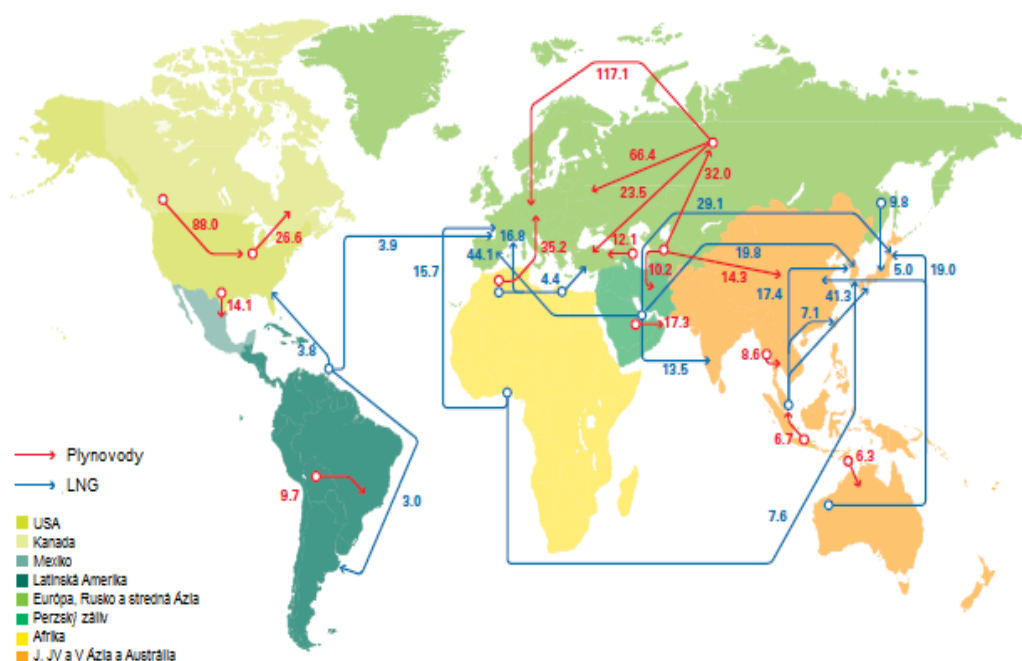
³⁹ Tamže

⁴⁰ Tamže

EÚ. Vzhľadom na geografickú blízkosť väčšina dodávok smeruje do krajín južnej Európy. Egypt a Alžírsko zodpovedajú za polovicu celkového dovozu zemného plynu do Španielska,⁴¹ Alžírsko taktiež pokrýva viac ako 30 % dovozu plynu v Taliansku.⁴² Vzájomná bezpečnostná závislosť sa prejavuje aj v iných oblastiach ako energetika, najmä v otázkach migrácie, ekonomického rozvoja, obchodu a politickej stability.

Funkčný princíp konštrukcie a fungovania energeticko-bezpečnostných komplexov abstrahuje od geografických faktorov a sústreďuje sa len na vzájomnú obchodnú výmenu a intenzitu energetických vzťahov definovaných na základe objemu importu energetických surovín, ktorá aj v oblasti obchodu so zemným plynom postupne dosahuje globálny rozmer a prekonáva regionálny charakter spotreby. Pri pohľade na obr. 1 môžeme identifikovať viacero významných vzťahových väzieb v rámci obchodu so zemným plynom medzi producentskými a spotrebiteľskými regiónmi.

Obrázok 1: Globálne toky zemného plynu za rok 2011

Prameň: BP Statistical review of world energy, June 2012

Energetická bezpečnosť významných konzumentov energetických zdrojov sa najčastejšie spája s bezpečnosťou a stabilitou dodávok. Centrá produkcie sa nie vždy prekrývajú s miestami dopytu, a preto vzniká rozsiahla distribučná sieť, ktorá prepravuje energetické suroviny (v našom prípade zemný plyn) na obrovské vzdialenosti. Otázka stability a bezpečnosti tejto distribučnej siete je zároveň otázkou ekonomického rastu a rozvoja mnohých štátov, ktoré nedisponujú vlastnými zdrojmi. Či už ide o prepravu plynu prostredníctvom plynovodov alebo vo forme LNG, čím viac plynu štát dováža z jedného regiónu, tým vyššia je jeho závislosť od stability producentov, a tým intenzívnejšie sú vzájomné

⁴¹ International Energy Agency (2011): Oil & Gas Security. Emergency response of IEA countries. Spain

⁴² International Energy Agency (2010): Oil & Gas Security. Emergency response of IEA countries. Italy

hospodárske, politické a bezpečnostné väzby. Na základe týchto predpokladov môžeme identifikovať tri ďalšie energeticko-bezpečnostné komplexy:

- *Ázijsko-austrálsky komplex* – nakoľko hlavné spotrebiteľské centrá v južnej a východnej Ázii nedisponujú dostatkom vlastných zdrojov zemného plynu sú odkázané na dovoz z iných regiónov a iných štátov. V rámci ázijsko-austrálskeho komplexu dochádza k významnej obchodnej výmene so skvapatlených zemným plynom ako aj plynom prepravovaným plynovodmi, ktorý v posledných rokoch zaznamenáva rýchly rast. Japonsko odoberá významné množstvá plynu z Austrálie, Indonézie a Malajzie, ktoré zabezpečujú takmer polovicu celkového importu krajiny. Takisto Južná Kórea dováža z Indonézie a Malajzie približne 30 % svojej spotreby.⁴³ Vzhľadom na rýchly rast spotreby plynu v Číne možno do budúcnosti očakávať vyostrovanie súperenia týchto krajín (Čína, Japonsko, Južná Kórea) o zdroje v regióne juhovýchodnej Ázie a najmä v Austrálii. Dodávky z týchto štátov sú totiž relatívne rýchle a bezpečné, lebo sú mimo hlavných rizikových oblastí (v porovnaní s dodávkami z Perzského zálivu, ktoré prechádzajú kritickými bodmi Hormuzskej a Malackej úžiny). Pre celý región preto bude rozhodujúce ďalšie rozširovanie ťažobných a distribučných kapacít, najmä kapacít na výrobu a prepravu LNG.
- *Komplex Perzský záliv - Ázia* – štáty Perzského zálivu predstavujú hlavných dodávateľov zemného plynu do južnej a východnej Ázie a naopak štáty ako India, Čína a Japonsko patria medzi najvýznamnejších investorov do produkčných a prepravných sietí v štátoch zálivu. Katar je významným dodávateľom do Indie (tri štvrtiny importu plynu), Japonska a Južnej Kórey. Taktiež Omán a Spojené Arabské Emiráty vyvážajú značné množstvá plynu do Japonska a Južnej Kórey. Spoločným záujmom oboch celkov je bezpečnosť prepravných sietí, nakoľko takmer celý objem exportovaného plynu prechádza cez Hormuzskú alebo Malackú úžinu, ktoré sa považujú za najkritickejšie prepravné miesta na svete, pretože tu dochádza k častým vojenským manévrom s cieľom zastrašiť ostatné zainteresované subjekty (Irán a blokády Hormuzskej úžiny) alebo k útokom pirátov. Otázka energetickej bezpečnosti a bezpečnosti dodávok preto bude rezonovať vo vzájomných vzťahoch týchto dvoch regiónov.
- *Komplex Perzský záliv – Európa* – podobné znaky má aj komplex štátov Perzského zálivu a Európy, ktorý je postavený na vzájomnej závislosti európskych krajín od dovozu LNG najmä z Kataru. Medzi významných odberateľov patrí Veľká Británia, Taliansko, Španielsko alebo Belgicko, pričom v prípade Belgicka a Veľkej Británie import z Kataru predstavuje až 90 % celkového dovozu. Európske štáty zároveň predstavujú druhý najvýznamnejší odbytový trh pre Katar, kam smeruje viac ako 40 % celkového exportu LNG.⁴⁴ Stabilita v regióne Perzského zálivu zároveň ovplyvňuje stabilitu a bezpečnosť celosvetových dodávok energetických surovín, pretože najväčšie zásoby ropy aj zemného plynu sa nachádzajú práve v tomto regióne, a politický a spoločenský vývoj v týchto štátoch má významný vplyv na disponibilné množstvá zdrojov, aj na ich cenu, čo sú zároveň predpoklady pre ekonomický rozvoj v hlavných importérskych štátoch.

---

⁴³ BP (2012): BP Statistical review of world energy, June 2012

⁴⁴ BP (2012): BP Statistical review of world energy, June 2012

Osobitnú funkciu v rámci viacerých energeticko-bezpečnostných komplexov zohráva Turecko. Tento štát predstavuje významné nárazníkové pásmo medzi euroázijským regiónom, euro-stredomorským, blízkovýchodným regiónom a regiónom SNŠ. Napriek tomu, že štát nedisponuje významnejšími zásobami ani domácou produkciou energetických zdrojov, vďaka jeho geografickej polohe získal úlohu tranzitného štátu pre export z oblasti Kaspického mora, aj Perzského zálivu, pričom tvorí prirodzenú geografickú aj kultúrnu bariéru medzi spomínanými regiónmi.

Z pohľadu zemného plynu zohrávajú ostatné regióny ako Latinská Amerika alebo subsaharská Afrika len malú úlohu. Ich energeticko-bezpečnostné interakcie nevyplývajú alebo len vo veľmi malej miere na celkovú situáciu v regióne, respektíve energetická bezpečnosť týchto štátov je formovaná do vnútra, čo znamená, že nedochádza k významnejším závislostiam od okolitých subjektov. Toto je spôsobené najmä nízkou mierou rozvoja infraštruktúry na ťažbu a export zemného plynu (napriek tomu, že množstvo krajín disponuje významnými zásobami tejto suroviny, ako Nigéria alebo Venezuela) ako aj neexistenciou spotrebného trhu so zemným plynom.

S postupným rastom spotreby plynu, ktorý, ako sa ukázalo, predstavuje čistejšiu, lacnejšiu a bezpečnejšiu alternatívu na výrobu energie v porovnaní s ropou, uhlím alebo jadrovou energiou, dochádza k rozvoju množstva projektov zameraných na lokalizáciu nových potenciálnych ložísk zemného plynu, najmä v ich nekonvenčnej forme. Prvým regiónom, v ktorom dochádza k významnejšiemu využitiu týchto zdrojov sú Spojené štáty americké, ktoré disponujú zásobami viac ako 37 biliónov metrov kubických vo forme bridlicového plynu, plynu z uhoľných slojov a plynu z nízko priepustných pieskov.⁴⁵ V súčasnosti sa rozvoj podobných ložísk zemného plynu dostáva do pozornosti viacerých štátov sveta. Čína disponuje obrovskými zásobami nekonvenčného plynu v objeme takmer 50 biliónov metrov kubických.⁴⁶ Ako ukazuje aj nasledovná tabuľka, významné nekonvenčné zásoby zemného plynu sa nachádzajú aj v Rusku, Argentíne, Austrálii, Saudskej Arábii, Juhoafrickej republike, ako aj Indonézii, Líbyi, Poľsku a Francúzsku.

Tab. 3: Odhadované zásoby nekonvenčného zemného plynu

P.č.	Štát	bil. m ³	P.č.	Štát	bil. m ³
1	Ruská federácia	84,0	9	Indonézia	16,1
2	Čína	49,9	10	JAR	13,7
3	USA	37,0	11	Líbya	8,2
4	Argentína	21,9	12	Alžírsko	6,5
5	Austrália	20,0	13	Brazília	6,4
6	Mexiko	19,2	14	Poľsko	5,3
7	Saudská Arábia	18,2	15	Francúzsko	5,1
8	Kanada	18,0	-	Svet spolu	921,0

Prameň: U.S. EIA (2011); IEA (2012).; Wright, S. (2012); Wahyuni, N.D. (2011); Mahdi, W. (2012); Gergert, V. (2010).

Rozvoj týchto nálezísk by mohol vytvoriť úplne novú situáciu na svetovom trhu s energetickými zdrojmi a definovať nové regionálne usporiadanie energetických vzťahov. Rozhodujúcim faktorom bude najmä technologická dostupnosť týchto zásob, nakoľko súčasné technológie používané na ťažbu bridlicového zemného plynu alebo iných foriem nekonvenčných ložísk sú finančne veľmi náročné a sú spojené s negatívnymi

⁴⁵ International Energy Agency (2012): IEA Golden rules for a golden age of gas. WEO Special report on unconventional gas

⁴⁶ Tamže

environmentálnymi následkami, čo brzdí rozvoj ťažby tejto formy plynu (najmä v Európe). Druhým dôležitým aspektom bude najmä politická a finančná podpora rozvoja týchto zdrojov a ochota vládnucich elít zmeniť súčasne fungujúce štruktúry trhu. Ak by však prišlo k celoplošnému rozvoju týchto zdrojov, mohlo by to narušiť existujúce väzby medzi štátmi a vytvoriť úplne novú situáciu v oblasti energetickej bezpečnosti a fungovania globálnych energetických trhov. Zároveň by prišlo k novej definícii súčasných energetických komplexov a zmene celkovej konštelácie medzinárodných energetických vzťahov.

ZÁVER

Energetická bezpečnosť je problematika, ktorá sa prejavuje na všetkých úrovniach bezpečnostného a ekonomického systému. Výpadky dodávok energií majú negatívny vplyv nie len na hospodársky rast, ale aj na celkový vývoj vzťahov medzi producentnými, exportujúcimi a spotrebiteľskými štátmi. Vzájomná previazanosť ekonomík štátov a ich schopnosť politickej a bezpečnostnej interakcie vytvára základ pre identifikáciu energeticko-bezpečnostných komplexov. Tie následne slúžia ako teoretický konštrukt pre hlbšiu analýzu regionálnej energetickej bezpečnosti. Analýzou vybraných údajov z databáz energetickej spoločnosti BP, Medzinárodnej agentúry pre energiu alebo OPEC, ktoré poukazujú na významný regionálny charakter zásob, produkcie ako aj spotreby a obchodnej výmeny zemného plynu, sme dospeli k identifikácii nasledovných energeticko-bezpečnostných komplexov, v rámci ktorých pôsobia štáty so spoločnými ako aj protichodnými záujmami, pričom je splnená podmienka nie len geografického a funkčného princípu, ale najmä podmienka zachovania dynamického vývoja vzájomných vzťahov:

- *Energeticko-bezpečnostný komplex štátov SNŠ a Ruska*
- *Energeticko-bezpečnostný komplex Perzského zálivu*
- *Severoamerický energeticko-bezpečnostný komplex*
- *Európsky energeticko-bezpečnostný komplex*
- *Východoázijský energeticko-bezpečnostný komplex*
- *Ázijsko-austrálsky komplex*
- *Komplex Perzský záliv - Ázia*
- *Komplex Perzský záliv – Európa*

V rámci týchto zoskupení môžeme identifikovať silné väzby prejavujúce sa na jednej strane v spoločnom záujme na rozvoji zdrojov a infraštruktúry, na druhej strane sú tu badateľné aj intenzívne prejavy súperenia o dodávky a tranzit zemného plynu či už na strane exportérov alebo spotrebiteľov zdrojov. Akákoľvek akcia jedného z aktérov komplexu má dopady na energetickú bezpečnosť ostatných subjektov, tým sa zachováva potrebná dynamika, ktorá je rozhodujúca pre fungovanie jednotlivých komplexov.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BP (2012): *BP Statistical review of world energy, June 2012*. [Online.] [Citované 25.10.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=7500&contentId=7068481>>
2. BUZAN, B. – WAEVER, O. (2003): *Regions and Powers. The Structure of International Security*. New York: Cambridge University Press, 2003. 564 s. ISBN 978-0-521-81412-6.
3. BUZAN, B. (1983): *People, states and fear. The National Security Problem in International Relations*. Brighton: WHEATSHEAF BOOKS LTD, 1983. 262 s. ISBN 0-7108-0101-7.
4. DOHERTY, R.E. (2010): Qatar, Iran share world's biggest gas field. [Online]. [Citované 15.10.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.reuters.com/article/>

- 2010/07/26/us-northfield-qatar-idUSTRE66P1VV20100726>
5. FRAZIER, D. – STEWART-INGERSOLL, R. (2010): Regional powers and security: A framework for understanding order within regional security complexes. In: *European Journal of International Relations*, 2010, roč. 16, č. 4, s. 731-753.
  6. GERGERT, V. (2010): Russia's resource base ensures commercial CBM production. [Online.] [Citované 8.10.2012.] Dostupné na internete: <<http://gazprom.com/press/comments/722255/>>
  7. HURRELL, A. (1995): Explaining the Resurgence of Regionalism in World Politics. In: *Review of International Studies*, 1995, roč. 21, č.4, s. 331–358.
  8. HURRELL, A. (2007): One World? Many Worlds? The place of regions in the study of international society. In: *International Affairs*, 2007, roč. 83, č. 1, s. 127-146.
  9. INTERNATIONAL ENERGY AGENCY (2009): World Energy Outlook 2009. [Online.] [Citované 26.10.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.worldenergyoutlook.org/publications/weo-2009/>>
  10. INTERNATIONAL ENERGY AGENCY (2010): *Oil & Gas Security. Emergency response of IEA countries. Italy*. [Online.] [Citované 30.10.2012.] Dostupné na internete: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/italy_2010.pdf>
  11. INTERNATIONAL ENERGY AGENCY (2011): World Energy Outlook 2011. [Online.] [Citované 30.10.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.worldenergyoutlook.org/publications/weo-2011/>>
  12. INTERNATIONAL ENERGY AGENCY (2011): *Oil & Gas Security. Emergency response of IEA countries. Spain*. [Online.] [Citované 30.10.2012.] Dostupné na internete: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/spain_2011.pdf>
  13. INTERNATIONAL ENERGY AGENCY (2012): *IEA Golden rules for a golden age of gas. WEO Special report on unconventional gas*. [Online.] [Citované 1.11.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.worldenergyoutlook.org/goldenrules/>>
  14. KAHRIS, T. (2004): Regional Security Complex Theory and Chinese Policy towards North Korea. In: *East Asia. An International Quarterly*, 2004, roč. 21, č. 4, s. 64-82.
  15. KELLY, R.E. (2007): Security Theory in the „New Regionalism“. In: *International Studies Review*, 2007, roč. 9, č. 2, s. 197-229.
  16. LAKE, D. - MORGAN, P. (1997): *Regional Orders: Building Security in a New World*. University Park: Pennsylvania State University Press, 1997. 406 s. ISBN 978-0271017044.
  17. MAHDI, W. (2012): Saudis May Have Fifth-Largest Shale Reserves, Baker Hughes Says. In: *Bloomberg Businessweek*. [Online.] [Citované 1.11.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.bloomberg.com/news/2012-04-10/saudis-may-have-fifth-largest-shale-reserves-baker-hughes-says.html>>
  18. OPEC (2012): *OPEC Annual Statistical Bulletin 2012*. [Online.] [Citované 25.10.2012.] Dostupné na internete: <http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/ASB2012.pdf>
  19. THOMPSON, W. (1973): The Regional Subsystem: A Conceptual Explication and Propositional Inventory. In: *International Studies Quarterly*, 1973, roč. 17, č. 1, s. 89-117.
  20. U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION (2011): *World Shale Gas Resources: An Initial Assessment of 14 Regions Outside the United States*. [Online.] [Citované 1.11.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.eia.gov/analysis/studies/worldshalegas/pdf/fullreport.pdf>>

21. VÄYRYNEN, R. (2003): Regionalism: Old and New. In: *International Studies Review*, 2003, roč. 5, č. 1, s. 25-51.
22. WAHYUNI, N.D. (2011): Shale Gas Potential of Indonesia at 570 T Cubic Feet. In: *Indonesia Finance Today*. [Online.] [Citované 1.11.2012.] Dostupné na internete: <<http://en.indonesiainfinancetoday.com/read/5886/Shale-Gas-Potential-of-Indonesia-at-570-T-Cubic-Feet->>
23. WATKINS, E. (2011): Turkmenistan's Iolotan gas field is world's second-largest. In: *Oil and Gas Journal*. [Online]. [Citované 25.10.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.ogj.com/articles/2011/10/gca-turkmenistans-iolotan-gas-field-is-worlds-second-largest.html>>
24. WOLF, M. (2012): Fracking could lead to golden age of gas. In: *The Irish Times*. [Online]. [Citované 2.11.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.irishtimes.com/newspaper/finance/2012/0222/1224312169239.html>>
25. WRIGHT, S. (2012): Special Report. Natural gas – An Unconventional Bonanza. In: *The Economist*, 2012. [Online]. [Citované 2.11.2012.] Dostupné na internete: <<http://www.economist.com/node/21558432>>

KONTAKT

Ing. Ján Bocora
Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/B
85235 Bratislava
E-mail: jan.bocora@euba.sk